

Jméno Jakuba Demla jest neznámo širší obci čtenářské. Deml jest čtyřicátník nebo nemá do čtyřicítky daleko; napsal také řadu knih prózou i veršem a některé z nich stačily by na to, založiti člověku krásné jméno i v literatuře větší, než jest česká. Ale žije na venkově, vydává knihy, a knihy i vnějškově krásné, svým nákladem, dlouho plul také pod nepravou vlajkou katolické moderny, — a proto neví o něm oficiální literární historie česká. Jména jeho marně bys hledal v literárně historických příručkách. Má to mnohé výhody, alespoň pro Demla: neopisují se z nich o něm alespoň fráze, nepřemílají se o něm jalové formulky jako o jeho nešťastnějších družích, kteří mají již na čele nálepkou literárně kritickou. Kdo chce o něm psáti, musí si sám prošlapati k němu stezku; a to jest kritikovi neobyčejně zdravé. Proto nepíše se o Demlovi mnoho — kritik jest člověk, a *lenost a zbabělost* vyznamenává jej často více než jiné lidi —, ale co se píše, bývá rozumnější a čestnější, než co se psává o jiných. Neboť velmi často píší o Demlovi ne kritikové z profese, nýbrž jeho vznícenější, nadšenější, hlubší a milující *čtenáři* — a takový čtenář mívá k ideálu kritika nejednou blíže než zmrzelý přesycený odborník o žlučových kamencích a zkaženém literárním žaludku.

Nad Demlovými knihami procitil jsem několikrát radostnou zkušenost Pascalovu: hledáš *autora* a nalézáš *slověka*. Deml byl a je kněz, ale v jeho knihách není nic z vnějškového příslušenství, nic z vnějškových atributů kněžství. Ani stopy po ornátech,

289 kaditelnicích, kadidle, varhanách, monstrancích, po té strašné mašinerii, která tak dokonale zprotivuje mně t. zv. katolickou poesii. Jediné, co z ní mohu čísti dnes, jest Deml, a to proto, že mluví, jediný z ní, hlasem lidským, a proto, že ani duchem a srdcem nemá s ní nic společného. Jest člověk hluboce a radostně věřící, ale ne církevník, ne obřadník, ne cechovník. Jest křesťan, ale to znamená mu: člověk vykoupený a spasený, duše radostná a milující, srdce zažehlé světlým ohněm.

Deml rozešel se ne s náboženstvím, avšak s církví, s církevní hierarchií. Rozešel se proto, aby vydal svědectví pravdě, že *dnes* není možné sloučiti *kněze* a *básníka* v jedné osobě; bylo to možné v dobách dávno minulých, kdy žila církev opravdově mocným a plesným životem, není to možné dnes.

Pět řádků zabaveno.

Byl a jest věřící; ale to škodí tam, kde vrchnost i bratři sami z valné většiny jsou nevěřící, nevěřící skutky, praxí životní. Žádají se od podřízeného kněze ctnosti vojákovy, poslušnost, subordinace, mechanická nemyslivá strojovost; opravdový enthušiasm, opravdová horlivost o dílo v duchu a pravdě jest nebezpečná a činí tě podezřelým.

Karakteristické jest, že Deml dostal se do sporu se svou vrchností pro otázku, která vzrušovala mysli našich otců v předvečer hnutí husitského: pro otázku, zda jest laikovi užitečno, aby co nejčastěji přistupoval k stolu Páně. Deml přisluhoval svátostí oltární své obci co nejčastěji, mnohem častěji, než bylo milé jeho vrchnosti církevní, která i v této otázce jako v jiných byla pro metodu vyhladovovací. Deml, naivní zanícené srdce, dítě kamenité západní Moravy obydlené lidem hluboce zbožným, neměl smyslu pro voltairovské vtipy své církevní vrchnosti, a tato prostnost špatně se mu vyplatila.

Šest řádků zabaveno.

290 Deml jest nám je dlužen; materiál k němu nalezne čtenář v jeho dokumentárních knihách Rosnička a Pro budoucí poutníky a poutnice.

Dnes nechává důstojná hierarchie Demla na pokoji. Žije neobtěžován jí v nepatrné vesnici Jinošově u Náměště nad Oslavou — vystřihni si každý tento feuilleton nebo zapiš si adresu, aby sis objednal knih u něho —, vydává knihy napsané, a vydává je opravdu tak, jako by měl příjmy svého biskupského dobrodince, píše knihy nové.

Tři řádky zabaveňy.

Vůle i k tomu byla u něho dobrá; jen sil se nedostávalo, a proto nedošlo přece k vyvrcholení této kněžské msty, s níž může na světě již jen soupeřiti literární mstivost některých modernistických špeluněk pražských. Důstojná hierarchie pochopila posléze — žel, že poněkud pozdě —, že by hanobila jen sebe, kdyby pronásledovala duši té čistoty a básníka té spanilosti, jako jest Deml.

Deml jest milostné srdce básnické, zrozené k lásce a radosti, ale málokomu byla znesnadňována tato jeho přirozená úloha tolik jako Demlovi. Jsou v jeho díle tragické knihy, jako Hrad smrti a Povídky o smrti, které vytryskly z bolesti, že mu byla znemožňována tvorba v lásce a radosti. Jako pravý básník reagoval Deml neustále na vnější popudy, vyrovnává je jejich zápornost zloby vnitřními klady lásky, soucitu, něhy. Srdce jeho dlouho trpící jest zde obětí halucinací, zrozených z muky neobraznosti, nýbrž právě *cilu*; *srdce* jeho jest zde mučeno pochybami o vítězství lásky, o možnosti tvorby v duchu a v pravdě, o bratrství všeho žijícího. Jsou to knihy pekla nebo lépe očiště, jímž musí projíti duše, která chce trvale zakotviti v slávě a kráse; knihy visionáře, jehož zrak jest zbystřen utrpením tak, že proniká pod pokožku věcí a jednotlivá rozmetená písmena skladby světové skládá ve věty plné hrůzy. A přece stále a stále cítíš tu: smrt jest u Demla poslední útočiště lásky a poslední tajemné její

ospravedlnění. V tom jest triumf básníka, a právě *básníka* 291 v Demlovi.

Ani v těchto knihách není zoufalství. Pravdu má Deml, když nedávno napsal: „Budiž bolestna, budiž i mučena na smrt, ó kniho, jediná, Bohem mi přisouzená družko mého života, avšak budiž podobna mně, dítěti tohoto moravského kraje: *nikdy nebuď smutna!*“

A jsou v díle Demlově knihy přímo slunečné radosti, rozjásané září čistého dětského zření, tak hned jeho Přátelé, kniha apostrof květin, která nedávno vyšla v druhém doplněném vydání, ale zasloužila by jich alespoň deset. Je to jedno z lyrických arciděl české literatury, a té hanby, jsou čtenáři literárně vzdělaní, kteří si lichotí domnělou uměleckou vytříbeností svého vkusu, a nevědí o ní a neznají ji. Vyjít jinde, překládali bychom tu knihu; že jest napsána česky, čtlo ji několik set čtenářů a prsklo po ní několik časopisů. Deml jest básník *zraku*; vidí, to jest pozoruje; a *pozoruje*, to jest *čte*. Čte, jak krásně kdesi řekl, i z dětských zářezů v starých lavicích chrámových. Ale nikde není pohled jeho milostnější než tam, kde klade se na bylinky, travky, květiny polní a lesní a kosí jejich netýkavkovitou krásu dotykem stejně jemným, jakým vypíjí slunce rosu.

Nyní vydává Deml na radu nikoho menšího než Otokara Březiny jakýsi svůj časopis *Šlépěje*. Čtyřikrát ročně po sešitě. Nejlépe vystihne se jeho ráz slovem: *Deník zraku a srdce*; „zraku na srdce naroubovaného“, jak říkal Rodin. Čteš a vplývá do tebe celý život nejen tohoto člověka, ale i jeho okolí, dnešní moravské dědiny, dětí, zvířat, zajatců, v obřadné kráse různých polních prací, viděný jeho tichým líbezným zrakem, raněným žízni lásky. Neboť jen takové oko mohlo viděti tak ubohého hrbatého Taliána, jak jej právě vidělo oko Demlovo.

„Jest tady ještě jeden Talián, který zašívá šaty, už kolikrát byl taky u nás, jest malý, mladý, hrbatý a hubený a velice živě, svým obličejem a hlavně svými očima, mi připomíná moji nebožku sestru. A přece toho Taliána nikdo nebil! Známe jeho rodiče a všechny jeho sourozence, jsou to velcí dobráci, práce jest jim

přítelkyní, které se nevnučují, a bohatství katem, jehož nikdy nepoznali. Mají doma také nějaké hospodářstvíčko, tam někde u Rivy. Proč se na ně mračiti, proč je podezřívati z nějaké nečistoty? Ale na tom hrbatém jasně vidím, že by nemusilo býti politických rozdílů mezi národy. Je-li v každém národě někdo schopen [trpěti anebo milovati, proč jím opovrhovat? Proč raději se nepřičinit, aby hrb nebyl utrpením a aby důvěřivost a dětská prostota nebyly hanbou anebo kořistí? Jsem přesvědčen, že našeho Taliána krejčího mají zde všichni rádi. Snad každému jako mně, kdykoli Franceschina Menegelliho vidím, se zdá, že jest to nějaký zámožský pták, kterému přestřelili křídlo, a on s velikých výšin sletěl na tuto zem, aby už nikdy se nevznesl. Jeho chůze jest nápadně rychlá, jeho krok nápadně dlouhý, a kráčí-li, stále pravicí kývá jako veslem. Trupu jako by neměl. Všechno jeho tělo jest v ramenou a v hlavě. Ruce má bílé a prsty jemně prodloužené, jistě prodloužené, jako by prsty nezbytně odpovídaly nohám.“ Atd. atd. Třeba čísti ještě následující stranu 27. Na celý citát nemám, žel, místa.

Ejhle pravou mystiku. Umění zraku i srdce zahleděti se v lásce i na nejmenšího a přetvořiti jej pro cizího v mythus.

Spisy Růženy Svobodové dostoupily devátého svazku, kterým jsou rozkošné akvarely z ohrožené vesnice severomoravské *V odlehlé dědině*, své doby knihy objevné nejen látkově, nýbrž i výrazově: v ní zmohutněla popisná síla a nosnost českého slova jako v žádné jiné z jejích vrstevnic.

Všecky svazky Spisů Růženy Svobodové, pokud přinášejí knihy starší, dříve již o sobě vydané, jsou přepracovány, a často přepracovány podstatně i ve své koncepci. Tak na příklad hned Ztroskotáno, kterému dostalo se nyní názvu *Jivy*, panenského stromu, „jemuž z jara, když vyjde první slunce, do listů se vžene krev jako do zardívajících se lící“, změnilo se v celé své osnově: z elegické básně proměnila se v píseň vítězného překonání, z hořkého bezvýchodného rozčarování v radostnou jistotu, v pohotovost vyrovnati se statečně s křivdou a útiskem nízkosti a překonati je životným štěstím se mstitelem urážky Kovářovy.

Jsou literární kritikové, kterým se nelíbí tyto přestavby, kteří soudí, že není něco takového dovoleno. Jiní je připouštějí, ale nevědí, jak jich zdůvodniti. A celkem u většiny bezradnost jako ve všech základních otázkách, týkajících se literární tvorby.

Uvádívá se, že takové významné dílo literární jako Ztroskotáno nebo Na písčité půdě náleží literárnímu vývoji, jehož určitý bod ztělesňuje, že má své pevné místo v literárních dějinách: *jim* že náleží, jednou napsáno, a ne autorovi. Myslím, že zde mluví jen maskované *pohodli* literárního kritika nebo historika: *jemu*, není pochyby o tom, jest mnohem pohodlnější míti před sebou